

МАНДРІВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

До 200-річчя з дня смерті Григорія Сковороди

В умовах бездержавної України ХУІІІ ст., коли її етнічні землі залишалися пошатованими імперськими рубежами, наша література, національна книжка продовжували розвиватись як рукописні, потрапляючи до читача в авторських оригіналах і численних списках. Яскравим свідченням цього сумного факту є творчість самобутнього мислителя — філософа і письменника Григорія Сковороди (1722-1794) — останнього великого митця слова давньої літератури доби бароко і просвітництва. Він не бачив жодного свого твору опублікованим. Лише через століття після смерті письменника в Харкові вийшов перший том його творів, а другий заборонила царська цензура. Чимало рукописів філософа втрачено назавжди.

Сковорода любив свою батьківщину, яку чудово знав, пройшовши і проїхавши її землями від західної Лемківщини, Галичини й аж до Дону — з її тисячолітньою історією, коханою мелодійною мовою, піснями, звичаями, працьовитим хліборобським народом.

Сковорода жив і творив у трагічні десятиліття нашої історії, коли царат остаточно ліквідував залишки української державної автономії — 1764 року скасував гетьманство, 1775-го зруйнував Запорозьку Січ, 1781-го ліквідував адміністративно-територіальний поділ і, нарешті, 1783 року закріпачив селян. Тоді ж на Правобережжі палаккотіло гайдамацьке повстання 1769 р. Якись глухі натяки на трагічну долю гетьманської держави, її скон можна зустріти хіба що в таких рядках поета: «Нині — скинети і булава, Утро худа слава... Ручі звязані і ноzi».

Сковорода як філософ і письменник був людиною енциклопедично освіченою — «мандрівним університетом», за словами його сучасників. Він створив власну філософську систему й систему суспільно-політичних та морально-етичних поглядів, що виростили на ґрунті життя і культури рідного народу. Григорій Савич володів грецькою, латинською, німецькою, польською, церковно-слов'янською, єврейською, російською мовами. Але найдорожчим скарбом була материнська, якою спілкувався з рідним народом.

Як поет Сковорода ввійшов в українську літературу збіркою духовних віршів «Сад божественних пісень» (30 оригінальних поезій), а також створив ще близько двох десятків інших віршів, із них кілька латинською мовою. Поет виявив себе як новатор віршування, запроваджуючи сучасні йому форми. Часто свої вірші стилізував під народні

пісні, і вони легко лягали на музику; як «Сковородіні псалми» їх залюбки виконували ліричні і кобзарі.

Визначне місце у творчості Сковороди посідають байки і притчі, які здавна були улюбленим і популярним жанром серед українців. Їх теоретичні основи викладались у Київській академії. Чимало байок Сковороди обгрунтовує його морально-етичні погляди, за якими справжня вартість людини — в її душевних, шляхетних якостях, працьовитості, доброті, утвердженні «сродної» праці, а не в багатстві, грошолобстві, чинах, титулах, дорогому одязі тощо. Ці твори в художній формі відбивають живу українську дійсність, вони сповнені демократично-гуманістичних ідей.

З кінця 80-х років Сковорода опрацьовував фундаментальні релігійні засади етики, обгрунтувавши національне розуміння непроминувих засад і цінностей споконвічного найвищого духовного авторитету — Біблії та досвіду православного аскетизму. Біблію він розглядав як світ образів і символів, які кожен народ по-своєму розуміє і тлумачить.

Головну частину його творчої спадщини становлять філософські твори, написані у формі трактатів і діалогів, а також переклади і листи.

Природним поклонянням Сковороди, його «сродною» працею було життєлюбство, якому він віддав багато сил, працюючи в Переяславському і Харківському колегіумах та в поміщицьких родинях. Великий педагог обстоював традиційний національний всестановий характер освіти, заявляючи, що «виховання і освіта і вбогим потрібна». Закликав не пригнічувати волі дитини, створити їй умови для виявлення свого природного обдаровання. На першому місці ставив родинне виховання, яке разом зі школою має забезпечити і прищепити любов до батьківщини, працелюбність, чесність, зневаження життєвих спокус, багатства, освідчуючись: «Мій жребій з голяками».

Синови сільського козака Сковороди найріднішою була праця хлібороба, яку він надто шанував і прославляв, позаяк вона «для всіх найпотрібніша». Він підносило хлібороба вище винченосної особи. Його погляди на село, рідну природу органічно пов'язані з його теорією про спокій душі, розвиток індивідууму, чесну працю. Село залишається для нього райським кутком, куди він радив утікати від міської суєти і тут «коротати свій вік». Усім своїм життям він злився з народом, за що йому дорікали пани й чиновники. Мудрець відповідав на ті

книги, що «всі білі пани вилонились із утроби чорного люду», всякий сон пробудний, і він свідомо робить свою справу просвітителя — носить свічку перед сліпими і дзвонить глухим. Він успішно й переконливо доводить морально-етичну перевагу простої людини над її визискувачами. Водночас нагадує, що із світом несправедливості треба боротися, перефразовуючи латинське прислів'я, улюблене й Франком: «Пам'ятай, що наше життя — це безперервна боротьба».

З погляду свого вчення Сковорода розглядає й соціально-технічний прогрес, передбачаючи його наслідки в майбутньому: «Ми виміряли море, землю, повітря, небо й стривожили нутро землі задля мсталив...будуємо незрозумілі машини, засипаємо безодні, повертаємо річки назад і скеровуємо водні течії...але наша жадоба не заспокоюється, а тільки зростає». Він закликав до того, щоб наука слугувала духовному розвитку людини, а не винищувала її природне середовище. В часи Сковороди всі ріки Гетьманщини були перероджені греблями задля млинів, і, за його словами, «цвілі», то й «повітря стало гнилим».

Мислитель прославляв вільну творчу працю як джерело радості.

Надто цікаві й важливі для дальшого розвитку українського духовного життя, літератури і культури погляди Сковороди-просвітителя на науку і освіту для простого українського народу, які потім розвинули Шевченко, Франко та інші: «Знання не повинно звужувати свого впливу на одних тільки жерців науки, котрі жеруть і перенасичуються, але має переходити на весь народ, пвійти в народ і оселитися в серці людини і душі всіх тих, хто має право сказати: і я людина, і мені, що людське, то не чуже».

Недарма дослідники заснування Харківського університету пов'язують його виникнення з іменем Сковороди, бо він підготував ґрунт для його відкриття. Саме його друзі, учні, знайомі пожертвували величезну суму — 618 тисяч карбованців — на його заснування. І першими студентами були учні Харківського колегіуму, в якому викладав Сковорода. Тому цілком підставно, історично виправдано, щоб Харківський університет носив ім'я Григорія Сковороди.

Ярослав ДЗИРА,
кандидат філологічних наук

ОСЯГАЮЧИ «ПЕРШИЙ РОЗУМ НАШ»

Сковородіана в українському красному письменстві надзвичайно багата й розмаїта. Це романи, повісті, п'єси, поеми, вірші. В цьому невягучому вінку пани видатному мислителю й поетові одна з найяскравіших квіток — симфонія (так автор визначив жанр свого поетичного твору) Павла Тичини «Сковорода», над якою він працював 20 років (1920-1940).

1920 року поет присвятив Григорію Савичу Сковороді збірку «Замість сонетів і октав» і відтоді своєрідний діалог з ним продовжував усе життя.

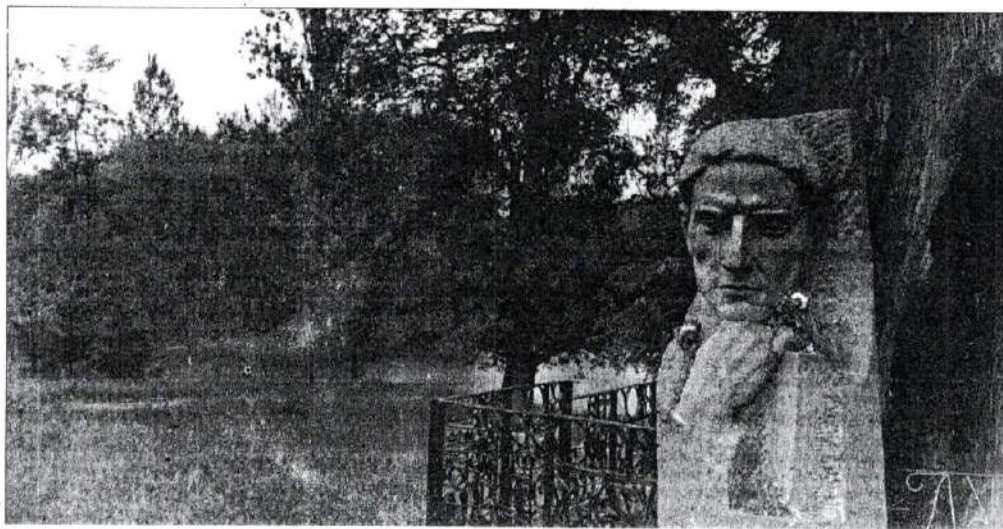
Вражає колосальна робота Тичини над вивченням епохи Сковороди, його зв'язків із мислячим світом. В архіві поета зберіглася десятки тек із виписками, начерками, переліком джерел: «Гомер у Сковороди», «Сковорода й Арістотель», «Чи міг знати Шекспір Сковороду?», «Сковорода і Ісаак Ньютон», «Сковорода й Вольтер», «Сковорода і Радищев», «Сковорода і Котляревський», «Сковорода і логіка», «Пізнай себе самого у Сковороди», «Ідея довголіття у Сковороди», «Сковорода й царі», «Який був Сковорода у житті» та ін. Тож Павло Григорович мав усі підстави сказати: «За Сковородою я сходив усі стезьки».

Привабливий, невичерпний внутрішній світ Сковороди, гостра, прозрілива й непомилна його думка, досконалі, виплекані ним ідеали гармонії, але не абстрактної, замкненої в собі, а розпротреної на весь свій народ, на його радість, страждання і сподівання — все це в центрі симфонії, а передусім активне діяння героя, нетерпимість до зла, до негідного і кривдного, готовність «за всіх пригноблених» підняти меч.

В одній із багатьох статей про Григорія Сковороду Павло Тичина писав: «Чим ширша своєю діяльністю людина, тим дальше після її смерті шириться пам'ять про неї. Чим яшійший своєю моральністю й правдивіший життєвий голос творця, тим чистішим і звучнішим стає голос з часом у віках».

Григорій Сковорода і через 200 літ після того, як відійшов у безсмертя, наш сучасник, який допомагає нам своїм мудрим словом пророка пізнавати одвічні істини буття.

Іван ЛЬВЕНКО
На знімку: Ілюстрація Юрія
Логвина до симфонії Павла
Тичини «Сковорода».

На знімку: скульптурний портрет Григорія Сковороди біля його улюбленого дуба в селі Сковородинівка на Харківщині.

Арбітражний суд Дніпропетровської області 21 вересня 1994 року порушив справу № Д20-84 «В» про банкрутство виробничо-торгівельного комплексу «Базис» (320030, м.Дніпропетровськ, вул.Ширшова, 4. Розрахунковий рахунок 468013 в КБ «Південкомінбанк», м.Дніпропетровськ, МФО 305266). Заяви кредиторів з майновими вимогами до боржника приймаються арбітражним судом в місячний термін за адресою: 320004, м.Дніпропетровськ, пр.Кірова, 1.